

senyezhetnek a nagy vallomástevők extázisával, súlyosságával, mégis a stilusnak és mondanivalónak olyan édességét és finomságát, a magyaroságnak és európaiságnak olyan tisztult formáit találhatjuk meg bennük, melyekre a magyar novellairadalomban nem sokszor akadhatunk.

O. Gy.

Komor András : R. T. (Pantheonkiadás.)

A szerzőt valami különös szenvedély vezeti, amikor kétszázoldalas munkájában, amelyet regénynek nevez, a Nemzeti Építőipari R. T. kistisztviselőinek, ezeknek az emberformájú gépalkatrészeknek a legaprólékosabban megrajzolt tevés-vevésését élénk eleveníti. Ez a szenvedély, mint minden uralkodó kényszer, több lelki tulajdonságnak az eredője és talán nem legutolsó sorban annak, amellyel az író az általa megrajzolt kispolgártípusnak fölébe akar kerekedni. Lát-szólag roppant odaadással hajlik alakjaihoz, mert hiszen ennek a rövid napnak a történetében, amelyről e munkában szó van, multjukat is, jelenüket is oly részletesen, az összehasonlító motívumoknak oly gyakori ismétlésével, a részletrajz oly pepecselő aprólékosságával ismerteti, hogy rövidesen bennünk él már ezeknek a hivatali szobáknak a levegője, a bútorzata, a személyzete. Kümmerle úr gyulladáshoz szemétől Stättner úr és Micike kisasszony soha ki nem bimbózó szerelméig és a vezérnek a párnázott ajtóknak mögé polcolt titokzatos és félelmes hatalmat kisugárzó rejtélyes alakjáig. Megtudunk róluk mindent, ami gépies mivoltukat, szerepüket, külső és belső tevékenységüket megismerteti velünk. Mintha egy kitűnő órásmeister rakna össze előttünk egy szétszedett órát és minden egyes csavart, kereket külön-külön és összefüggésben a többivel gondosan megmagyarázna. De ma-

gyarázatából minduntalan valami szarkasztikus hang ütözködik ki, amelyet alig igyekeznek enyhíteni és a sorok mögötti vállrándításából csupán azt olvashatjuk ki: Hiába, kérem, nem tehetek róla, én ezeket az alkatrészeket készen kapom az «Élet» nevű gyártól. Ha rajtam múlna, bizonyosan különbek lennének s különb lenne az óra is... És noha minuciózus magyarázgatásával, kínos precizitásával mind azon van, hogy ezeknek a gépalkatrészeknek az életteljességét elhitesse velünk, sőt belénk szuggerálja, magatartása velük szemben olyan, hogy már csak ezért se tudunk neki hinni. Mindvégig kívül marad alakjain, még amikor magánvonatkozásaikban ismerteti őket, akkor is, sőt szarkazmusa talán ilyenkor a legkegyetlenebb, mert megvetés érzik ki belőle.

És talán ezen múlik az egész írásmű hitelessége. Megvetése a lelket tagadja meg alázatosságba görnyedt figuráitól. Öntudatosan és szándékosan, noha ezt a lelket éppen tőle, az írói mű alkotójától várjuk. De ugyanígy várjuk a cselekmény megindulását is. Oldalról-oldalra fokozódó türelmetlenséggel olvassuk az egymásra zsúfolt részleteket, mert tisztában vagyunk már minden alkatrész szerepével, ismerjük az összes csavarokat, kerekeket, lemezeket és pilléreket, szinte halljuk is az óra ketyegését; úgy tetszik, csak egy pillanatra van még szükség és az óra megindul, járni fog; megtudjuk, mennyi az idő, megtudjuk, mi az értelme a sok keréknek, alkatrésznek, az egész szerkezetnek.

De ekkor, mintha valaki gonosz csinyből vagy rosszindulatból beleszúrna a szerkezetbe: az egész mű nyikkanik egyet és szétesik. Az történik, hogy a tízóraizó tisztviselők egy ujsághírből megtudják, hogy a Nemzeti Építőipari R. T. körül bajok vannak. Mire e gonosz hirt felfogták,

már ott is vannak a detektívek, ei-állják az ajtókat — és a srófocskák, tengelyek, kerekék külön-külön hullanak, mintha nem is ugyanannak a szerkezetnek lettek volna a tagjai, és megadással várják, hogy mesterük majd csak utánuk nyúl csipeszével és valahol máshol újra felhasználja őket.

Komoly, céltudatos munka ez az írásmű, de nem regény a szónak általánosan ismert értelmében, bár az lehetne, ha ezek a nagy gonddal és szorgalommal összehordott részletek egy nagyobb távlatú kompozícióban nyernének felhasználást. Így ez a munka a kistsztviselői típus kegyetlen persziflázsa csupán, de távol attól, hogy naturalista hatásokra törekedjék. Így maradhat az író odaadása alakjaihoz minden részvét nélküli s így marad ő maga is kívül rajtuk a nélkül, hogy igazán följük kerülhetne.

Ibsen azt mondja: írni annyi, mint ítéletet tartani magunk fölött. Azt hiszem, ezt ki lehetne egészíteni azzal, hogy kárpótlás is, elégtételvévés is mindazokért a sérelmekért, amelyek bennünket értek és amelyekért a sorsot, a véletlent, a társadalmat, szóval csupa rajtunk kívül álló erőt okolunk, a nélkül, hogy a magunk hibáit, gyöngeségeit elismerni hajlandók volnánk. Az az érzésem, hogy Komor Andrást is efféle kárpótlás-szerzés, elégtételvévés indította műve megírására, ha öntudatlanul is, és mire terve öntudatosra érlelődött, már ítélkezett is önmagáról, mert kiküszöbölte a részvétet, az emberi szolidaritás érzését az alakjai iránt.

Ez a mű nem üdítő és nem szórakoztató olvasmány, de Komor nem is törekszik közönségsikerre. Ő az írók írója. Egyéni hangja, céljai, törekvései kezdettől fogva érdeklődést keltettek és kikövetelik, hogy a legőszintébb tárgyilagosság hangján beszéljünk róluk. *Majthényi György.*

Horváth István magyar irodalom-története. *Magyar Irodalmi Ritkaságok* 28. kötete. — Szerkeszti Vajthó László.

Pap Károly egyetemi tanár gondozásában a debreceni református gimnázium és a Dóczy-leánygimnázium ifjúsága kiadta annak a Horvát István történettudós és nyelvbúvárnak magyar irodalomtörténeti előadásait, akiről a legtöbben csak azt tudják, hogy hazafias érzésének túlbuzgóságában még az első emberpárt: Ádámot és Évát is magyarnak vallotta. Nevükből bizonyítgatta, hogy magyarul beszélgettek a paradicsomban, mert hiszen Ádám = á d á m, Éva pedig = e j h a j.

Még az is, aki a jó tréfának vélt magyarázatot enyhén mosolyogja meg, «déliabós» Horvátnak nevezi tudósunkat, aki a szavak hasonló hangzása alapján mutatta ki, hogy majdnem minden valamire való nép (a művelt egyiptusitól kezdve) nemcsak rokona nemzetünknek, de végeredményében azonos azzal, mert magyar az eredete. De Horvát Istvánról ne csak a tévedései jussanak eszünkbe! És ne feledjük, hogy abban a korban más nemzetek lelkes és tudós fiainál sem voltak szokatlanok hasonló tévedések. Ha akadt is már 1770-ben egy Sajnovics, aki rámutatott a magyar és ugor nyelvek rokonságára, még jó későbbben egy Jókai Mór is elutasította a «halszagú atyafiságot». — Mikor pedig egy tudós francia alig két évszázaddal ezelőtt kétségbevonta a francia nép trójai eredetét, merészségéért a Bastille nyirkos falai közé zárták.

Horvát István tévedései elenyésznek nagy érdemei mellett. — Most közreadott magyar irodalomtörténete és Pap Károly értékes bevezetője is bárkit meggyőzhetnek erről. — Dícséretes munkát végeztek tehát azok, kik e munka megszületését elősegítették. Elsősorban Pap Károly, aki-